

Morfologia i biologia

Dwupienny krzew osiągający 1–2 m wysokości. Gałązki za młodu i pączki okryte wełnistymi włoskami, z czasem łysiejące. Liście lancetowate, najszersze powyżej połowy swej długości, całobrzegie, za młodu z wierzchu owłosione, później łysiejące, ciemnozielone, na spodzie pokryte trwale białawym lub szarawym kutnerem. Przylistki małe lub ich brak. Kotki walcowate, długości 2–3,5 cm, rozwijające się równocześnie z liśćmi lub wcześniej. Owocem wielonasienna torebka, kędzierzawo owłosiona, pękająca 2 klapami. Nasiona drobne, w nasadzie opatrzone licznymi prostymi włoskami lotnymi. Kwitnie w czerwcu i lipcu.

siona, pękająca 2 klapami. Nasiona drobne, w nasadzie opatrzone licznymi prostymi włoskami lotnymi. Kwitnie w czerwcu i lipcu.

Charakterystyka populacji

Populacja w żlebie Babie Nogi liczyła w 1997 r. zaledwie 11 krzewów.

Zagrożenie i wskazania ochronne

Gatunek zagrożony ze względu na mały obszar występowania oraz bardzo małą liczbę osobników. Dodatkowe zagrożenie stwarza możliwość krzyżowania się wierzby szwajcarskiej z wierzbą śląską *Salix silesiaca*, gatunkiem częstym w Tatrach. Stanowisko wierzby szwajcarskiej w żlebie Babie Nogi należy objąć monitoringiem. Krzew uzyskany przez ukorzenie gałązki *S. helvetica* z tego stanowiska znajduje się w uprawie *ex situ* w ogrodzie Tatrzańskiej Stacji Terenowej Instytutu Ochrony Przyrody PAN w Zakopanem.

Halina Piękoś-Mirkowa

Summary

Salix helvetica is a very rare alpine species in Poland, known from three locations in the Western Tatras. It grows on streambanks and in wet places in valleys, on limestone-free substrate, on highly skeletal regosols. One of the 3 known populations, rediscovered in the 1990s, has only 11 shrubs. The species is threatened because of its rare occurrence and small populations. An additional problem is possible hybridization between *S. helvetica* and *S. silesiaca* which is common in the Tatras.

Salix lapponum L.

Wierzba lapońska

Rodzina: *Salicaceae* – wierzbowate

Status

W Polsce gatunek krytycznie zagrożony. W krajach ościennych: zagrożony w Czechach, na Ukrainie i Litwie, wyginął w Obwodzie Kaliningradzkim.

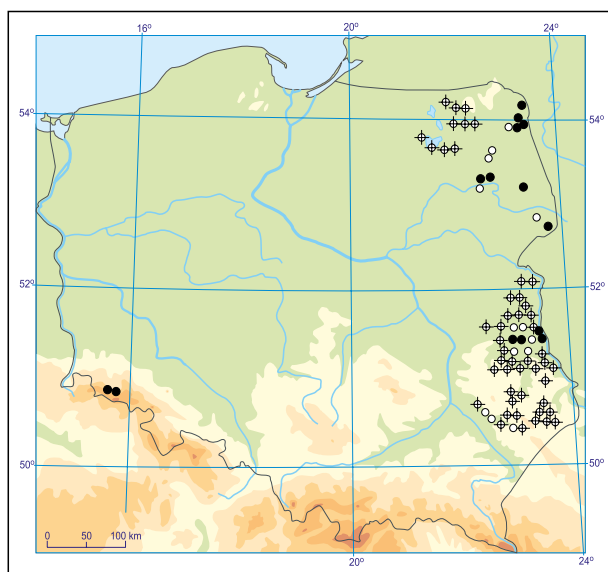
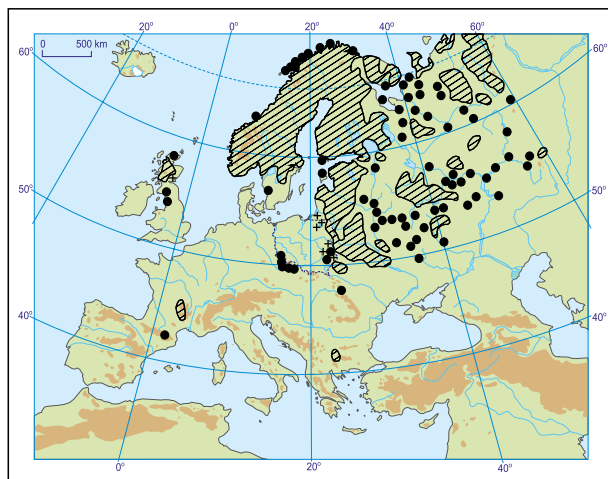
Rozmieszczenie geograficzne

Gatunek subarktyczno-borealny eurazjatycki, obejmujący swoim zasięgiem północną i północno-wschodnią Europę (Rechinger, Akeroyd 1993) oraz zachodnią Syberię, gdzie na wschodzie przekracza Jenisej. Na oderwanych stanowiskach rośnie w północnej części Wysp Brytyjskich oraz w niektórych górach Europy Środkowej i Południowej (Krasnoborow, Małyszew 1992): w Sudetach, Masywie Centralnym, Pirenejach i w górach Buł-

garii. Stanowiska w Polsce leżą przy południowo-zachodniej granicy ogólnego zasięgu.

Występowanie w Polsce

Wierzba lapońska jest reliktem glacialnym. Z terenu Polski podawana była z ponad 60 stanowisk, z których większość jest już historyczna. Stanowiska niżowe notowane były wyłącznie na wschód od Wisły: we wschodniej części Pojezierza Mazurskiego (Abromeit i in. 1898–1940), na Pojezierzu Wschodniosuwalskim (Podbielkowski, Tomaszewicz 1977), w Kotlinie Biebrzańskiej włącznie z Bagnem Wizna, na Nizinie Północnopodlaskiej, na Polesiu Lubelskim i Roztoczu. W Sudetach polskich znana jest z Karkonoszy, gdzie rośnie do wysokości 1500 m n.p.m. (Macko 1952). Zostały potwierdzone jedynie stanowiska w Biebrzańskim Parku Narodowym (Werpachowski 2000), w Puszczy Augustowskiej pomiędzy Jeziorem Brożanym a jeziorem Krejwelanek (Zawadzka, Zawadzki 2006), w Puszczy Knyszyńskiej w rezerwacie Stare Biele (Kołos, Grygorczuk 1996), w Puszczy Biało-

wieskiej (Kołos, Chmielewska-Nowik 2007), w Poleskim Parku Narodowym (Chmielewski i in. 1991), w Sobiborskim Parku Krajobrazowym (Holuk 1998) oraz w Karkonoszach, gdzie rośnie na Srebrnym Uplązie nad Kółkami Wielkiego i Małego Stawu w Karkonoskim Parku Narodowym; stanowiska te odkrył Funck już w 1820 r. (Šourek 1969; Boratyński 1987). Ponadto potwierdzono jej występowanie na Pojezierzu Suwalskim: koło wsi Dworczyisko, w dolinie ciekę Sarnecka koło wsi Sarnetki i w dolinie Kunisianki (Pawlikowski 2008c; Pawlikowski i in. 2009, 2012). Pomimo poszukiwań prowadzonych przez autora, nie odnaleziono wierzby lapońskiej na Pojezierzu Mazurskim. Na przełomie lat 80. i 90. XX w. ostatecznie wyginęła w rezerwacie Spytkowo koło Giżycka, co potwierdził autor w 2002 r. Sprawdzenia wymagają stanowiska w rezerwacie Wizna oraz niektóre na Polesiu Lubelskim i Roztoczu, gdzie wstępna lustracja terenu dokonana przez autora w 1999 r. daje podstawy do przypuszczenia, że i tam roślina wyginęła.

Siedliska i fitocenozy

Wierzba lapońska rośnie na nizinnych torfowiskach typu przejściowego z klasy *Scheuchzerio-Caricetea fuscae*,

o dobrym uwodnieniu i słabym zakrzewieniu, oraz na torfowiskach niskich z *Salix cinerea*. W Karkonoszach rośnie na torfowiskach źródłkowych razem z kosówką *Pinus mugho*, tworząc własny zespół *Salicetum lapponum*.

Morfologia i biologia

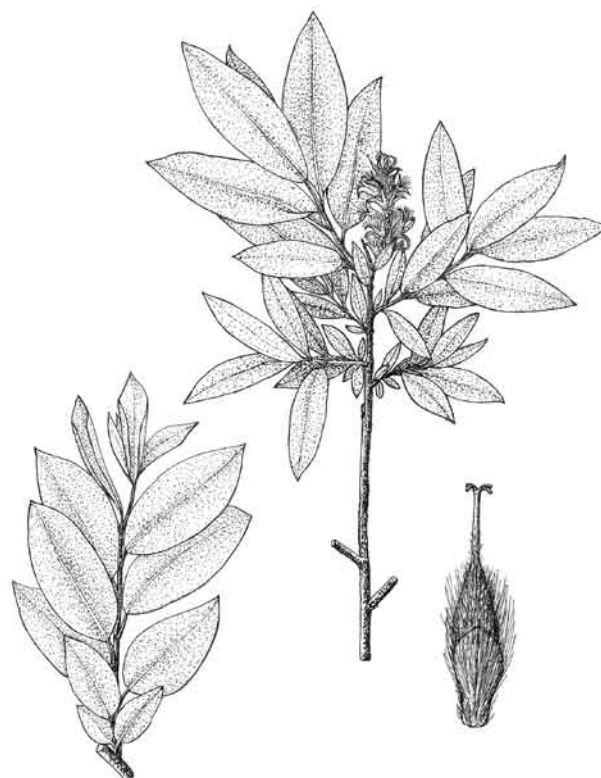
Salix lapponum jest krzewem o wysokości do 1 m, a wyjątkowo, przy konkurencji o światło z innymi krzewami, do 2 m. Krzewy w populacji karkonoskiej często nie przekraczają 50 cm wysokości. Ma charakterystyczne liście o kutnerowatym, srebrzystoszarym spodzie. Z kilkoma gatunkami wierzb tworzy mieszańce, co w skrajnych przypadkach może doprowadzić do wyparcia formy czystej. W naszych warunkach rozmnaża się głównie na drodze wegetatywnej.

Charakterystyka populacji

Rośnie najczęściej pojedynczo lub w małych skupieniach, a na Pojezierzu Suwalskim w Puszczy Knyszyńskiej i Puszczy Białowieskiej w populacjach dochodzących do kilkuset pędów. Jedynie w Basenie Południowym Kotliny Biebrzańskiej i Karkonoszach niekiedy tworzy zwarte zarośla.

Zagrożenie i wskazania ochronne

W Polsce *Salix lapponum* podlega ochronie prawnej, mimo to jest gatunkiem krytycznie zagrożonym. Na większości stanowisk wierzba lapońska wyginęła na skutek zmian warunków siedliskowych związanych

Fot. 27. *Salix lapponum* na torfowisku przejściowym koło wsi Wiżajny na Pojezierzu Suwalskim (2013)

z odwodnieniem terenu. Populacje z Polesia Lubelskiego, do lat 70. XX w. o znacznej liczebności (Fijałkowski 1958c), zostały obecnie zredukowane do szczątkowych na skutek dużych inwestycji zmieniających stosunki wodne, jak budowa Kanału Wieprz – Krzna oraz działalność pobliskiego zagłębia węglowego. W północno-wschodniej Polsce, znaczną część torfowisk z wierzbą lapońską wykorzystywano jako tereny wypasowe lub, po ich odwodnieniu, zalesiono. Eksploatowano tam także torf. Na istniejących jeszcze stanowiskach wierzby lapońskiej należałoby wyeliminować wypas i co pewien czas usuwać konkurencyjne gatunki krzewów, przy równoczesnym utrzymaniu wysokiego poziomu wody w gruncie.

Jerzy Kruszelnicki

Summary

Salix lapponum is a subarctic-boreal species which occurs in Poland at the south-western limit of its European range. Reported from more than 60 locations, it has survived only in a few sites. It is seriously threatened due to changes in habitat conditions, resulting from drainage operations. In lowlands the plant grows mostly in transitional bogs of the class *Scheuchzerio-Caricetea fuscae*, and rarely in fens with *S. cinerea*. In the Karkonosze (Sudetes) in spring bogs where it co-occurs with dwarf pine *Pinus mugho* and forms its own association *Salicetum lapponum*.

Fot. 28. Zarośla z wierzbą lapońską *Salix lapponum* na torfowisku przejściowym na Pojezierzu Sejneńskim